

**COMPONENTE ȘI FUNCȚII ALE «DISCURSULUI REPETAT»
ÎN ROMANUL *DIN CALIDOR. O COPILĂRIE BASARABEANĂ*
DE PAUL GOMA**

MARIA ABRAMCIUC*

Conceptul de «discurs repetat» (Eugeniu Coșeriu) „cuprinde tot ceea ce în vorbirea unei comunități se repetă într-o formă mai mult sau mai puțin identică sub formă de discurs deja făcut sau combinare mai mult sau mai puțin fixă, ca fragment lung sau scurt, a «ceea ce s-a spus deja»”. Opusă tehnicii libere a discursului, această formă de discurs o constituie, conform teoriei coșeriene, elementele lingvistice non-comutabile: citatele, ca repetare a „unor fragmente de texte – literare sau altele – cunoscute ca atare”, proverbele, locuțiunile fixe, formulele de comparație și diferite alte expresii (Coșeriu 2000: 258–259).

Din perspectiva acestui concept, susținem ideea că textul, în formă de colaj, al romanului *Din calidor* al lui Paul Goma înglobează și diverse forme ale «discursului repetat», care comportă finalități concrete: valorificarea resurselor expresive ale limbii române, abordarea dimensiunii ei diacronice, plasticizarea discursului, redarea atmosferei istorice, individualizarea personajelor, impresionarea lectorului etc. Justificate în țesătura romanului, aceste forme discursive relevă colaborarea între semne, cele ale textului propriu-zis și cele care aparțin tradiției lingvistice sau culturale a comunității românești. În planul textului, sintagmele selectate de autor din limbajul uzual implică memoria individuală, dar și pe cea colectivă. Or, *Din calidor* nu este o simplă scriere autobiografică, ci relevă o problemă complexă, Paul Goma transferându-ne într-un univers unde limbajul devine expresia psihologicului, istoricului, culturalului.

Vom urmări, în continuare, manifestări ale «discursului repetat» în acest roman, menționând că cele două paliere ale textului, literar și lingvistic, colaborează impecabil.

* Universitatea de Stat „Alec Russo”, Bălți, str. Pușkin, nr. 38, Republica Moldova.

Citatul

Asamblat dintr-o serie de povestiri, romanul autobiografic evocă traseul inițiativ al copilului, dar și experiențele traumatizante ale maturilor, acumulate într-un timp real, definit prin violență și teroare. Statutul de „exilat absolut, pe care nu-l poate mulțumi nicio patrie și niciun om” (Simuț 2007: 5) al lui Paul Goma, care nu și-a găsit patria nici în România, explică prezența accentelor mizantropice în roman. „Anticomunistul neînțeles a devenit un mizantrop incurabil”, opinează Ion Simuț (Simuț 2007: 5). Plasat cu preponderență în spațiul basarabean, subiectul romanului gravitează în jurul cuvântului *calidor*, „galeria casei părintești din Mana”, „buricul pământului. Osia lumii” (Goma 1990: 7), un spațiu vizual, de unde copilul contemplă lumea și se autocontemplă. Mai este și un univers al memoriei, de întoarcere în timp a maturului pentru reconstruirea unei vârste, cea infantilă, și a unei lumi reale, traversată de orori.

Element al poeziei textului literar și procedeu frecvent în construcția discursului literar, citatul constituie o modalitate de actualizare a unei realități, a unei părți dintr-un discurs străin. Romanul lui Paul Goma abundă în citate, fapt ce relevă raportarea naratorului la un discurs secund, cu care dialoghează, de obicei, în spirit polemic. Observăm că însuși titlul *Din calidor* conține un „citat” din vorbirea orală a basarabenilor, unde termenul *coridor* ia forma rusificată *calidor*, ceea ce trimite la ideea de spațiu lingvistic și cultural basarabean, la conceptul de „limbă în calitate de cunoaștere tradițională a unei comunități” (Coșeriu 2000: 233). Cuvântul *calidor* implică, deci, un conținut lingvistic, care, în opinia savantului de la Tübingen, nu este decât „un conținut al conștiinței” (Coseriu 1977: 13). Astfel, în acest titlu semnificativ, Paul Goma concentrează întregul mesaj al romanului, din care transpare clar „tentativa de recuperare (sau măcar de regăsire) a inocenței, a iubirii și a prieteniei, a solidarității umane în fața suferinței” (Simuț 2007: 5).

Tot printr-un citat, mai mult, o formulă aluzivă, Paul Goma își definește traiectul uman și artistic. Afirmția „Pe mine mama nu m-a trimis: m-a adus pe lume” (Goma 1990: 6) se relevă ca o replică peste timp la versul lui Lucian Blaga „De ce m-ai trimis în lumină, mamă? De ce m-ai trimis?” din poemul *Scrisoare*, opunându-i expresionismului blagian realismul dur. Opoziția lexicală induce diferența de contexte existențiale între cei doi scriitori: primul abordează misterele lumii, al doilea, într-un alt segment istoric, se confruntă cu agresiunile timpului său.

Ororile istoriei sunt evocate într-un discurs, în care apar transpuși, în formă de citate, termeni din limbajul epocii, naratorul valorificându-i cu multă abilitate în scopuri ilustrative. Maniera peiorativă este anunțată prin intermediul ghilimelelor. Într-un dialog cu fiul, tatăl naratorului, personaj proeminent în contextul romanului, explicându-i politica de expansiune a Rusiei, citează din „Comunicatul guvernului sovietic”, adresat României la 26 iunie 1940, prin care se cerea retrocedarea Basarabiei:

„Dar ia să-mi spui tu mie... (tata a redevenit învățătorul meu) care a fost *motivația* diktatului din 26 iunie '40, prin care Rușii cereau «restituirea» Basarabiei?».

Motivația? De pildă:

„unitatea seculară a Basarabiei cu Uniunea Sovietică liberatoare”; „Basarabia populată în principal cu Ucrainenii [...]” (Goma 1990: 48).

Relaționarea discursului românesc cu cel politic, prin introducerea citatelor din ultimul, devine o modalitate de reactivare a atmosferei istorice, dimensiunea publicistică a textului reliefându-se lesne.

Și prin intermediul altor citate din limbajul oficializat al noilor autorități, naratorul subliniază impactul dramei familiale (arestarea tatălui) asupra conștiinței copilului:

„Stau în calidorul casei din Mana și tremur. Pe tata l-*au ridicat*. Ei l-au ridicat, n-am văzut cum anume, dar așa se vorbește în jur. Mama a coborât în sat, să tocmească o sanie – ei, cei care l-au ridicat pe tata, cică i-au spus mamei că la Orhei îl ridică pe tata și acolo, la Orhei, mama o să aibă dreptul. Să vorbească cu tata. Acolo, dreptul, aici, la noi, nu. Eu, în locul ei, nu i-aș fi crezut. Mama i-a crezut, s-a dus să tocmească sanie pentru dreptul de la Orhei și pe mine m-a lăsat în grija lui Moș Iacob” (Goma 1990: 51–52).

Observăm că repetarea intenționată a cuvintelor „au ridicat”, selectat din limbajul timpului, și „dreptul”, repetat intenționat cu o evidentă doză de sarcasm, instituie nu doar atmosfera terifiantă a primelor deportări din spațiul basarabean, ci trimite și la gravele injustiții ale sistemului bolșevic, care a început să se impună prin nimicirea intelectualilor. Prin citarea unor semne lingvistice de altădată, lectorul actual este inclus în realitatea concretă a anului 1940.

Proverbul

Funcția textuală a proverbelor inserate în roman constă în accentuarea unor atitudini, a unor moduri individuale de percepere a lucrurilor, dar și a firescului sentiment de speranță în bine a basarabenilor, cu destinele strivite de atâtea injustiții ale istoriei:

„Stau în calidor, îi aud pe cei doi bărbați cogâlțând dintr-o butelcă. Le aud glasurile: «Poate că tot rău-i spre bine. Poate că nu-i dracu așa de negru. Poate că cine râde la urmă...» (Moș Iacob, oftând de glumă)” (Goma 1990: 11).

Și acuzațiile aduse istoriei ingrâte de către Eufimie Goma, naratorul pasajului respectiv, conțin câteva proverbe și expresii populare românești, care exprimă fireasca revoltă a celui care a suportat consecințele tragice ale arbitrarului:

„Ne place, nu ne place, bem-Gheorghe-agheazmă; jucăm cum ne cântă putoarea de is-to-rie... Când pune ea ochii pe câte un popor, pe câte un grup, pe câte un individ, nu-l mai lasă. Să zici

că te pedepsește pentru vreo faptă rea?, că există un grăunte de logică – da de unde! Când pune ochii pe tine...” (Goma 1990: 164).

sau:

„...pe toți ne doare, dar nu mai facem atâta caz – apoi noi suntem Români: apa trece, pietrele rămân – să vedem ce-o să rămână peste veacuri, din cei care ne-au lovit, ne-au tot dat în cap: nimic – pe când noi – căci Românul are șapte vieți (în pieptu-i de aramă); și oricât l-ar strivi strivitorii, el nu mișcă; astfel supraviețuiește el, Românul” (Goma 1990: 172).

Observăm că, în regim funcțional, proverbele ca manifestări ale *competenței idiomatice*, formează unități cu segmente din discursul liber, devenind astfel comutabile. Intervenția naratorului în structura acestor elemente ale «discursului repetat» profilează nu doar un punct de vedere individual, cu raportare la această stare de lucruri, ci exprimă o situație generală. Paginile despre condiția basarabeanului evocă un destin situat implacabil sub semnul nefastului, al maleficului. A te naște basarabean, ne spune Paul Goma, e un stigmat: istoria, ca o autoritate supremă, le guvernează, oricând și oriunde, existența originarilor de pe acest pământ, căci „putoarea pânđește, veghează – cum să scape cineva, să treacă prin apă ca gâsca... prin istorie?” (Goma 1990: 164).

În contextul acestor afirmații, proverbele utilizate, dovadă a patrimoniului lingvistic activ, pe lângă faptul că sporesc expresivitatea, nuanțează conotațiile, consună cu mesajul romanului, autorul deplasând accentele de pe autobiografic, individual, pe general. Drama familiei sale devine definitorie pentru întreaga comunitate basarabeană.

În romanul comentat, Paul Goma evită să facă uz doar de expunerea narativizată, care i-ar fi oferit textului o simplă dimensiune evocatoare. Formele de «discurs repetat», pe care le utilizează, în mod echilibrat, lasă impresia de mimetic (cf. noțiunea de «discurs transpus»; Panaitescu 1994: 56), naratorul integrând propriului său discurs, în stil direct sau indirect, termeni sau expresii bine consolidate, familiare vorbitorilor din toate timpurile, dar pe care le abordează cu o anumită doză de libertate, imprimându-le, după caz, flexibilitate. Abordarea formelor «discursului repetat» într-o operă literară îi asigură acesteia mobilitate lingvistică, valoare semantică, iar autorul soluționează într-un mod fericit problema *limbaj–realitate*, actul lingvistic reprezentând, în fine, existența umană.

Într-un interviu, realizat de George Bogdan Țâra, de la Universitatea din Timișoara, profesorul Eugeniu Coșeriu, explicându-și punctul de vedere asupra raportului dintre cercetarea sincronică și cea diacronică în limbă, afirma: „Limba este făcută pentru a fi vorbită mai târziu, pentru a fi realizată în noi acte lingvistice, și de aceea, spuneam, în funcționare, se creează ceva nou, în funcție de virtualitățile și posibilitățile sistemului sau ale tipului lingvistic, și acest ceva nou este iarăși o posibilitate pentru viitor, pentru o vorbire totdeauna viitoare” (Coșeriu 2008: 37).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

a. Literatură de specialitate

- Coșeriu 1977 = Eugenio Coseriu, *El hombre y su lenguaje*, în *El hombre y su lenguaje*, Madrid, Editorial Gredos.
- Coșeriu 2000 = Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, Chișinău, Editura ARC.
- Coșeriu 2008 = Eugeniu Coșeriu, *Am făcut distincția între sistem și normă în limbă* (interview realizat de George Bogdan Țâra), în „Limba română”, nr. 5–6 (155–156), anul XVIII, p. 37.
- Simuț 2007 = Ion Simuț, *Copilăria unui disident*, în „România literară”, nr. 27, 13 iulie, 2007, p. 5.
- Panaiteșcu 1994 = Val. Panaiteșcu (coord.), *Terminologie poetică și retorică*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.

b. Surse

- Goma 1990 = Paul Goma, *Din calidor. O copilărie basarabeană*, București, Editura Albatros.

COMPONENTS AND FUNCTIONS OF «REPEATED DISCOURSE» IN THE NOVEL
DIN CALIDOR. O COPILĂRIE BASARABEANĂ BY PAUL GOMA

ABSTRACT

In our research we have dwelled upon the components and the functions of the «repeated discourse» in the novel *Din calidor. O copilărie basarabeană* [“My Childhood at the Gate of Unrest”] by Paul Goma. The «repeated discourse» includes, according to Eugeniu Coseriu’s theory, some quotes, as the repetition of excerpts from well-known texts (literary or otherones), proverbs, set phrases, comparative structures and various expressions. Through the perspective of this concept we hold the idea that the text in the form of a collage in the novel englobes some forms of «repeated discourse», which carries definite finalities: the capitalization of expressive means of the Romanian language, the diachronical approach to the novel, the individualization of the characters, rendering the historical atmosphere, making an impression upon the reader, etc. Justified in the inner structure of the novel, these discursive elements point out the collaboration between the signs of the text itself and the signs that belong to the linguistic or cultural tradition of Bessarabian or Transylvanian community.

Key-words: *discourse, repeated discourse, sign, quote, aphorism, proverb, orality, novel.*